

Rozhovor s Mgr. Martinem Ptákem, ředitelem odboru ochrany vod Ministerstva životního prostředí

Jak se české vodní hospodářství vyrovnává se suchem, povodněmi i novými legislativními požadavky? O současných prioritách Ministerstva životního prostředí, své profesní cestě, výzvách českého vodního hospodářství, evropské legislativě a potřebě dlouhodobé adaptace na změnu klimatu hovoří ředitel odboru ochrany vod Mgr. Martin Pták. „Naše priority jsou jasné,“ říká, „adaptace, prevence a spolupráce.“

Pane řediteli, vystudoval jste ekologii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Co vás přivedlo právě k tomuto oboru?

Od útlého dětství mě fascinovala voda. Na chalupě u babičky byly velmi blízko zahrady potok a také rybník, kde jsem trávil mnoho času stavěním hrází z kamenů, brouzdáním ve vodě a pozorováním různých živočichů, navíc nedaleko byla i řeka Berounka. Zájem o biologii ve mně podněcoval můj příbuzný Tomáš Kučera, jenž se celý život profesně zabýval botanikou, kterou učil i na Západočeské univerzitě v Plzni. S ním jsem strávil mnoho víkendů v přírodě, zejména mapováním biotopů. Společně s Jindrou Durasem se věnoval také vodním rostlinám v Bolevecké rybníční soustavě v Plzni, takže jsem měl možnost být i mimo studium účastníkem terénních šetření a vyzkoušet si praktickou, tedy aplikovanou stránku vědy. Ekologie, respektive hydrobiologie, kterou jsem si následně v rámci magisterského studia zvolil, je takovou královskou disciplínou, která se zabývá studiem vztahů mezi organismy a jejich prostředím i mezi nimi navzájem. Přišlo mi to jako vhodná cesta k pochopení, jak funguje ekosystém jako celek. Navíc tak lze využít i znalosti z jiných oborů biologie.

Na počátku své kariéry jste působil v Hydrobiologickém ústavu Akademie věd ČR, kde jste se věnoval bilančním modelům toku fosforu. Co vám tato zkušenost dala do další praxe?

Ano, byla to skvělá zkušenost. Člověk po škole, jakožto čerstvý absolvent, naskočil mezi kolegy, které vnímal jako významné osobnosti a vědecké kapacity v oboru. Jejich jména jsem znal pouze z citací vědeckých článků a publikací, jež mi procházely rukama během studií a v době psaní diplomové práce. Bral jsem to jako příležitost dozvědět se mnohem více detailů o tématech, o nichž se člověk roky na vysoké škole učil. Najednou přijdete na to, že řada procesů a dějů je ve skutečnosti mnohem složitější, než je popsáno v učebnicích a skriptech.

Na druhé straně bylo vlastně velmi příjemné zjistit, že to jsou normální lidé, kteří řeší stejné starosti a problémy všedního dne a mají své záliby. Největší zkušenost mi to ale dalo spíš v tom, že akademická sféra není tak úplně prostředí vhodné pro mě 😊.

Působil jste jak na Ministerstvu životního prostředí, tak na Krajském úřadě Plzeňského kraje. Jak vám tento „dvojitý pohled“ – z centrální i regionální úrovně – pomáhá v současné práci?

Musím se přiznat, že na krajský úřad do Plzně jsem šel spíše z pragmatického důvodu, a to kvůli rodině. Měli jsme malého syna, a dennodenně jsem dojížděl z Plzně do Prahy. Ale zkušenost je to nepřenositelná – otevřelo mi to oči v tom smyslu, že praxe je mnohem barevnější. Začal jsem poté podstatně lépe chápat postoje zástupců státní správy či samospráv, zejména na úrovni malých měst či obcí. Zde se řeší reálné problémy z pohledu jejich fungování, pohled je více pragmatický, musejí se mnohdy zabývat i vztahy mezi lidmi či sousedskými spory. Z centrální úrovně je na mnoho věcí náhled spíše zobecňující, často i značně zjednodušený. Mockrát si ani nedovedeme představit, že by některé situace, jimž musejí kolegyně a kolegové na místní či regionální úrovni čelit, mohly v praxi vůbec nastat. Rozhodně je žádoucí snažit se více pochopit jejich pohled na věc. V takové vzájemné pochopení či porozumění samozřejmě doufáme i my na centrální úrovni. Rozhodně bych tuto zkušenost doporučil i řadě kolegů.

Od loňského listopadu stojíte v čele odboru ochrany vod na Ministerstvu životního prostředí. Jak vnímáte tuto novou odpovědnost a co pro vás osobně znamená?

Beru tuto pozici s velkou odpovědností a pokorou. Najednou se člověk ocitne v postavení, kdy musí vlastní názory prosazovat a obhajovat nejen vůči vedení ministerstva, ale i vůči politickým představitelům a ostatním resortům či odborným organizacím. Nestačí mít jen dobrý nápad, vše je nutné domýšlet do detailů, včetně dopadů a dlouhodobých vizí. Na druhou stranu, člověk na této pozici musí již mnohem lépe umět hledat kompromisy. Osobně mě také velmi naplňuje výrazně bližší komunikace s vedením ministerstva, představiteli dalších resortů, ale i s politickou reprezentací.

Jaké jsou v současnosti hlavní priority odboru ochrany vod?

Osobně za velký dluh považuji téměř neměnný stav v oblasti čištění odpadních vod – za období posledních dvaceti let došlo ke stagnaci, kdy jsme nabyli dojmu, že není nutné čistit odpadní vody co nejlépe, a to ve vazbě na vývoj celého odvětví. Nějakou dobu to možná stačilo, nicméně ve spojení s klimatickou změnou opět nabývá přísun živin do vodního prostředí na významu. Aktuálně stojíme jako Česká republika před velkou výzvou, jíž je proces implementace směrnice č. 2024/3019 o čištění městských odpadních vod.

Jaké konkrétní kroky v oblasti odpadních vod považujete za prioritní?

Bylo by žádoucí opětovně začít řešit vliv odlehčovaných odpadních vod, popřípadě nastavit systematickou podporu opatření k omezování jejich vstupu, což je z pohledu ochrany vod naší dlouhodobou prioritou. S tím souvisí i celková změna pohledu na hospodaření se srážkovými vodami, zrušení výjimek ze zpoplatnění za jejich odvádění a podobně. Dlouhodobě by bylo vhodné znovuobnovit motivační funkci poplatků za znečištění. A když už jsem zmínil oblast poplatků, dovoluji si uvést i nutnost nastavit reálnou cenu podzemní vody, byť to nesouvisí s tématem odpadních vod. Záležitost týkající se zvyšování poplatků je však poměrně citlivá a vyžaduje shodu napříč politickým spektrem, což jsme si jako ministerstvo několikrát vyzkoušeli.

Jakou roli v tomto úsilí hrají plány povodí a protipovodňová ochrana?

Velmi významnou. Rád bych konečně rozpohyboval i roli plánů povodí. Jedná se o strategické dokumenty, jež mají výraznou oporu v současné podobě vodního zákona, a řada nástrojů umožňuje jejich využití jako cesty pro specifický přístup k jednotlivým vodním útvarům či celým povodím. Naštěstí se v praxi ukazuje, že v některých oblastech správci povodí a krajské úřady – jakožto spolupřizpůsobitelé plánů dílčích povodí – tento nástroj již účelně využívají. Z pohledu protipovodňové ochrany mám pocit, že vše funguje v rámci operativního řízení v zásadě systémově dobře. Velmi se mi líbilo, jak v době před povodněmi, jež byly loni v září, fungovala spolupráce a komunikace předpovědní služby, vedení dotčených ministerstev, samospráv a Hasičského záchranného sboru České republiky. Panovala důvěra v předpovědní modely, a bylo tak možné vydat včasné varování. Povodně pak o pár dní později naplno ukázaly svoji sílu. Nicméně bylo velkým rozdílem, že se šlo alespoň částečně na tuto hrozbu připravit. Mohu samozřejmě uvést, že by bylo vhodné rychleji a pružněji budovat protipovodňová opatření na ochranu měst a obcí, ale to by mělo být společným cílem zejména samospráv. Rovněž se ukázalo, že je nutné zapracovat i na krizové komunikaci mezi všemi zapojenými účastníky. Aktuálně je pro Ministerstvo životního prostředí taktéž velkou výzvou příprava nového Povodňového informačního systému (POVIS2).

Velké ohlasy vyvolala novela směrnice o čištění odpadních vod. Jaké nejdůležitější změny přinese a jak zasáhne zejména menší obce?

V tomto smyslu je nová směrnice o čištění městských odpadních vod významným krokem kupředu. Navíc přináší poměrně hodně změn, a to nejen ve smyslu zpřísnění stávajících požadavků, ale zavádí i některé zcela inovativní nástroje. Trochu mě mrzí, že jsme na tento moment čekali dvacet let a nebyli jsme schopni požadavky na národní úrovni zpřísnit, ale vím, že konečně nastala ta správná situace, kdy

všichni vnímáme tuto změnu konstruktivně a jednotně. Pro úplnost uvádím, že původní směrnice byla v platnosti od roku 1991, nicméně řada států měla problémy s plněním jejích cílů a požadavků i po roce 2020. Návrh nové směrnice představila Evropská komise za českého předsednictví Radě Evropy na konci roku 2022.

Jaké konkrétní novinky a požadavky nová směrnice přináší?

Směrnice přináší nejen zpřísnění požadavků na čištění odpadních vod a odkanalizování aglomerací, jak by se dalo očekávat, ale řeší a propojuje i mnoho dalších oblastí, kterým doteď nebyla na úrovni evropské legislativy věnována pozornost. Kromě výše uvedeného je to zejména zavedení kvartérního stupně čištění pro velké čistírny odpadních vod – včetně nového způsobu financování na principu takzvané rozšířené odpovědnosti výrobců farmaceutického a kosmetického průmyslu –, dále zavedení objektivního monitorování odpadních vod s cílem kvantifikovat efektivitu jejich čištění, snaha o dosažení energetické neutrality čistíren odpadních vod či zřízení registru pro individuální způsoby čištění umožňujícího dohled nad tím, jak jsou provozovány. Samostatně bych v rámci textu směrnice vypíchl snahu o řešení odlehčovaných odpadních vod, kdy nově platí povinnost zpracovávat takzvané integrované plány.

Jak se nové požadavky dotknou menších obcí a jaké výzvy z toho vyplývají?

Z pohledu menších obcí nebo aglomerací, o nichž směrnice hovoří, jde především o již zmíněnou povinnost odkanalizování. Tato povinnost nově dopadne na mnoho dalších menších obcí, jelikož došlo k posunu hranice její působnosti na poloviční velikost aglomerace oproti původní směrnici. V praxi to znamená, že odkanalizovány musejí být nově všechny obce nad tisíc populačních ekvivalent (dříve ekvivalentních obyvatel). To zasáhne v rámci České republiky dalších zhruba sedm set obcí, řada z nich však již kanalizací disponuje. Tato oblast tak bude vyžadovat značnou finanční náročnost a je nutné hledat adekvátní zdroje na podporu výstavby kanalizační infrastruktury, a to hlavně na evropské úrovni.

Sucho se stává čím dál větší výzvou. Jaká opatření ministerstvo připravuje pro posílení odolnosti krajiny a vodních zdrojů?

Tato otázka je spíše na kolegy z odboru adaptace na změnu klimatu, nicméně obecně mohu konstatovat, že se toho ministerstvo ve spolupráci s Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR snaží dělat poměrně hodně. Zmínil bych zejména implementační dokument, kterým je Národní akční plán adaptace na změnu klimatu. Ten obsahuje seznam adaptačních opatření a úkolů, a to včetně termínů, odpovědnosti za plnění, určení relevantních zdrojů financování a odhad nákladů na realizaci opatření. Jsou zde i opatření s vazbou na oblast čištění odpadních vod, ochrany podzemních a povrchových vod, a to ve smyslu jejich kvality i kvantity.

Osobně si myslím, že velkým historickým dluhem jsou různé úpravy koryt vodních toků. Bylo by proto žádoucí zrychlit kroky vedoucí ke snazšímu provádění revitalizací či nechat menší vodní toky působením přírodních sil žít si vlastním životem. Mám tím na mysli proces přirozeného rozpadu – renaturace – bez zbytečných zásahů člověka, aby došlo ke zpomalení odtoku vody z krajiny. Ony dosažené efekty pak mají vliv nejen na samočisticí procesy v tocích, ale i na protipovodňovou ochranu.

Z pohledu působnosti našeho odboru mohu uvést například zadání výzkumného projektu, který má za cíl posoudit, zda by bylo možné v případě, kdy je vyhlášen stav sucha a nedostatku vody, zavést přísnější emisní limity, to jest požadavky na čištění odpadních vod. Jde o to, že v principu teče v toku výrazně méně vody, a když jsou do něj vypouštěny odpadní vody v neměnném množství a složení, musí logicky docházet k výrazným nárůstům koncentrace řady látek, jež se do toku touto cestou dostávají. Pak by dávalo smysl čistit v takovém období výrazně lépe, aby byl v tocích možný život i v letních měsících.

Povodně představují opačný extrém – jak se stát připravuje na jejich zvládnutí a prevenci?

Téma povodní bylo řešeno v posledním roce velmi intenzivně. Ministerstvo životního prostředí zadalo Českému hydrometeorologickému ústavu vytvořit Zprávu o vyhodnocení povodně v září 2024, na jejímž zpracování se podílela řada odborníků, kromě jiného i kolegové z VÚV TGM (*dostupná je na webových stránkách MŽP či ČHMÚ, poznámka autora*). Povodně zároveň ukázaly na to, že je nezbytné včasné varování, aktivní role povodňových orgánů a že je nutné zlepšit komunikaci s veřejností.

Ještě bych uvedl, že jsme v reakci na povodně připravili novelu vodního zákona, která měla za cíl urychlit realizaci protipovodňových opatření včetně aktualizace vyhlášky o stanovování záplavových území. Zákon však již nebyl Poslaneckou sněmovnou projednán.

Jak vidíte roli moderních technologií – chytrých monitorovacích systémů či modelování – v budoucím vodním hospodářství?

Jednoznačně pozitivně – jakýkoli nástroj, který může práci usnadnit, urychlit či zefektivnit, by měl být rychle přejat do praxe a adekvátně využíván. Jsem velmi potěšen, že například provozovatelé vodohospodářské infrastruktury sami přicházejí s inovativními a chytrými řešeními v rámci provozování kanalizační sítě, anebo že jsou různé digitální modely využívány v rámci předpovědní povodňové služby, při posuzování vlivu jednotlivých zdrojů znečištění na celé povodí či pro simulaci vlivu havárií na vodárenských nádržích. O každém z nich bych zde mohl mluvit velice dlouho... Obecně je však opravdu užitečné a žádoucí, že jsou tyto nástroje již běžnou součástí oblasti vodního hospodářství.

Do jaké míry ovlivňuje českou vodní politiku evropská legislativa a kde vidíte největší výzvy při jejím naplňování?

Odpověď je jednoduchá – zcela zásadně. Veškeré procesy a naše činnost by měly vést k dosažení dobrého stavu vodních útvarů. Tento princip vychází z požadavků Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/60/ES ze dne 23. října 2000, kterou se stanoví rámec pro činnost Společenství v oblasti vodní politiky vedoucí k dosažení dobrého stavu vodních útvarů, a z dalších dceřiných směrnic. Za tímto účelem jsou zpracovávány plány povodí pro různé úrovně; dobrého stavu vodních útvarů by členské státy Evropské unie měly dosáhnout do roku 2027.

Další oblastí je protipovodňová ochrana, respektive zpracovávání plánů pro zvládnutí povodňových situací, jež definují cíle pro zmírnění dopadů povodní a metody jejich dosažení, včetně prevence, technických opatření a povodňové ochrany. Tyto plány se zaměřují na oblasti s významným rizikem a jejich cílem je ochránit lidské zdraví, životní prostředí, kulturní dědictví i hospodářskou činnost. Zároveň obsahují návrhy technických opatření a opatření pro úpravu krajiny a vodního režimu.

Již jsem zmínil, že oblast čištění odpadních vod podléhá směrnici o čištění městských odpadních vod, tam je výzev hned několik. V neposlední řadě bych uvedl aktuálně připravovanou evropskou strategii s názvem Water Resilience Strategy či velkou výzvu, kterou přináší nařízení na obnovu evropské přírody – takzvané Nature Restoration Law, jež zasáhne oblast vod taktéž velmi významně.

Výzvou jsou pro nás samozřejmě nejen samotné požadavky jednotlivých předpisů, které jsem zmínil, ale hlavně projednávání jejich dopadu se všemi zainteresovanými subjekty. To je velmi náročné již v procesu přijímání a schvalování návrhů, zejména pak ale v procesu implementace jednotlivých požadavků.

Daří se České republice naplňovat cíle Rámcové směrnice o vodách?

To je poměrně jednoduchá otázka, na kterou je ale složitě odpovědět. Zásady rámcové směrnice o vodách jsou jedním z hlavních motivů vodního hospodářství a ty jsou uplatňovány v praxi dlouhodobě, ale základní princip směrnice je založen na tom, že nedosahuje-li jeden z řady ukazatelů hodnoty pro

dobrý stav vodního útvaru, je již znemožněno, aby byl vodní útvar jako celek hodnocen tak, že dosahuje dobrého stavu – jde o takzvaný princip one-out, all-out. Působení některých látek na vodní prostředí pak není ani možné ovlivnit – dostávají se tam např. atmosférickou depozicí. Ještě bych zmínil, že jednotlivé požadavky vybraných směrnic spolu ani nekorespondují, a to například v tom smyslu, že plníme-li jako členský stát požadavky směrnice o čištění městských odpadních vod, rozhodně to nemusí stačit, abychom například pro ukazatel fosforu alespoň mířili k tomu, že dosáhneme limitu pro dobrý stav. Aktuálně se na úrovni členských států a Evropské komise řeší, co bude následovat po roce 2027, popřípadě zda a jakým způsobem budou revidovány cíle rámcové směrnice o vodách.

Inspirujete se při práci zahraničními příklady dobré praxe? Pokud ano, které vás zaujaly nejvíce?

Ano, jednoznačně. V tomto smyslu asi není účelné hovořit o oblasti čištění odpadních vod či úpravy vody na vodu pitnou, protože v České republice je tento segment velmi pokrokový, a jak už jsem uvedl, jsou do praxe již běžně zapojovány moderní přístupy a technologie – stačí se podívat například na novou vodní linku Ústřední čistírny odpadních vod v Praze. Osobně ale velmi oceňuji přístupy v zahraničí, zejména v Německu, Rakousku či Švýcarsku, a to k problematice hospodaření se srážkovou vodou a obecně k podpoře takzvané modro-zelené infrastruktury ve městech. Tam jsou totiž opatření tohoto typu často už dlouhá léta součástí legislativních požadavků na výstavbu a jsou povinně vymáhána již ve fázi příprav projektů.

Co vás osobně na vaší práci nejvíce motivuje a naplňuje?

Uvedl bych nejspíše možnost věci přímo ovlivnit, změnit. A taky je to nasazení a snaha kolegů z odboru, na které se můžu v mnohém spoléhat a stavět na dlouhodobých a přátelských vztazích se všemi z nich.

Jaký vzkaz byste rád předal mladým odborníkům, kteří uvažují o kariéře v oblasti vodního hospodářství?

Jednoznačně – pojďte do toho. Jako v každém odvětví je třeba neustále přicházet s novými nápady a inovacemi a bez mladých odborníků to nepůjde.

Pane řediteli, děkuji za čas, který jste věnoval našemu rozhovoru.

Ing. Josef Nistler

Mgr. Martin Pták se narodil 16. listopadu 1986 v Plzni, po maturitě na gymnáziu vystudoval ekologii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde se věnoval studiu hydrobiologie, zaměřené na oblasti dostupnosti živin v sedimentech rybníků a jejich vlivu na růst vodních rostlin. Profesní zkušenosti získal i v akademické sféře, krátkou dobu pracoval v Hydrobiologickém ústavu Akademie věd ČR v Českých Budějovicích. Poté působil na krajské i centrální úrovni státní správy – nejprve v letech 2013 až 2018 na referentské pozici v oddělení ochrany vod MŽP, následně v období 2018 až 2022 v oddělení vodního hospodářství krajského úřadu Plzeňského kraje. V tomto roce jeho kroky vedly zpět na MŽP, kde od srpna 2022 do listopadu 2024 pracoval ve funkci vedoucího oddělení ochrany vod. Od listopadu 2024 zastává pozici ředitele odboru ochrany vod. Současně je členem dozorčí rady Výzkumného ústavu vodohospodářského T. G. Masaryka. Žije v Plzni, je ženatý a má tři děti.